

KARLOS RUIS
SAFON

Senka vetra

Ilustrovao
Riki Blanco

Prevela
Marina Marković

SADRŽAJ

GROBLJE ZABORAVLJENIH KNJIGA	9
DANI PEPELA 1945–1949.	15
U BEDI I DOBROM DRUŠTVU 1950.	49
TAKAV KAKAV SI 1951–1953.	75
GRAD SENKI 1954.	97
NURIJA MONFOR USPOMENE UTVARE 1933–1955.	325
SENKA VETRA 1955.	401
27. NOVEMBAR 1955. POST MORTEM	419
1956. MARTOVSKJE VODE	425
1966. DRAMATIS PERSONAE	433

*Za Doana Ramona Planasa,
koji zasluŹuje bolje*

GROBLJE ZABORAVLJENIH KNJIGA

JOŠ UVEK SE SEĆAM ONOG svitanja kad me je otac prvi put odveo u posetu Groblju zaboravljenih knjiga. Nizali su se prvi dani leta 1945. i hodali smo ulicama jedne Barselone zarobljene pod nebom od pepela i nekim suncem od pare koje se prolivalo po Rambla de Santa Moniki u girlandi tečnog bakra.

„Danijele, ono što ćeš danas videti ne smeš nikom da ispričaš”, upozori me otac. „Ni tvom drugu Tomasu. Nikom.”

„Čak ni mami?”, zapitah poluglasno.

Moj otac uzdahnu, zaklanjajući se onim tužnim osmehom koji ga je poput kakve senke progonio kroz život.

„Naravno da smeš”, odgovori oborene glave. „Pred njom nemamo tajni. Njoj smeš da ispričaš sve.”

Nedugo posle građanskog rata, talas kolere odneo je moju majku. Sahranili smo je na Monžuiku na dan mog četvrtog rođendana. Samo se sećam da je padala kiša čitavog dana i čitave noći, i da je, kad sam pitao oca da li nebo plače, njemu ponestalo glasa da mi odgovori. Šest godina kasnije, odsustvo moje majke bilo je za mene još uvek opsena, gromoglasna tišina koju još nisam bio naučio da ućutkam rečima. Moj otac i ja živeli smo u jednom malom stanu u Ulici Santa Ana, pored trga gde je bila crkva. Stan je bio smešten baš iznad knjižare specijalizovane za kolekcionarska izdanja i antikvarne knjige, nasleđene od mog dede, jednog očaravajućeg dućana, koji će, verovao je otac, jednog dana preći u moje ruke. Odrastao sam među knjigama, drugujući s nevidljivim prijateljima na stranama koje

su se pretvarale u prah i čiji miris još uvek čuvam na rukama. Kao dečak sam naučio da se uspavljujem prepričavajući majci u polumraku moje sobe dnevna dešavanja, školske dogodovštine, ono što sam naučio tog dana... Nisam mogao da čujem njen glas ni da osetim njen dodir, ali njeno svetlo i njena toplina plamteli su u svakom kutku naše kuće, i ja sam, s verom onih koji još uvek mogu da izbroje svoje godine na prste ruku, verovao da će, ako zatvorim oči i govorim joj, ona moći da me čuje gde god bila. Ponekad, moj bi me otac slušao iz trpezarije i kradomice plakao.

Sećam se da sam se te junske zore probudio vrišteći. Srce mi je tuklo u grudima kao da moja duša želi da prokrči sebi put i potrči niza stepenice. Otac je dotrčao smeten u moju sobu i uzeo me u naručje, pokušavajući da me smiri.

„Ne mogu da se setim njenog lica. Ne mogu da se setim maminog lica”, promrmljah bez daha.

Otac me snažno zagrlji.

„Ne brini, Danijele. Ja ću se sećati za obojicu.”

Pogledasmo se u polumraku, tražeći reči koje nisu postojale. Tad sam prvi put shvatio da moj otac stari i da njegove oči, oči magle i gubitka, uvek gledaju unatrag. Ustade i razmače zavese da propusti mlaku svetlost zore.

„Hajde, Danijele, obuci se. Želim nešto da ti pokažem”, reče.

„Sad? U pet ujutru?”

„Ima stvari koje mogu da se vide samo u tami”, natuknu otac sinuivši nekim zagonetnim osmehom, koji je verovatno pozajmio iz neke knjige Aleksandra Dime.

Ulice su se još uvek gubile u izmaglicama i rosama kad izađosmo na trem. Ulične svetiljke Ramble crtale su aveniju od pare, trepćući, dok se grad protezao i oslobađao svog akvarelnog kostima. Stigavši u Ulicu Arko del Teatro, uputismo se ka Ravalu, ispod luka, ušavši pod svod od plave magluštine. Išao sam za ocem onim uzanim putem, više ožiljkom nego ulicom, dok se blesak Ramble gubio iza nas. Svetlost svitanja cedila se s balkona i simsova u dahovima kose svetlosti koji nisu dopirali do tla. Konačno, moj se otac zaustavi ispred jedne kapijetine od rezbarenog drveta pocrnelog od vremena i vlage. Pred nama se uzdizalo nešto što mi se činilo napuštenim lešom neke palate, ili nekim muzejom odjeka i senki.

„Danijele, ono što ćeš danas videti ne smeš da ispričaš nikom. Ni tvom prijatelju Tomasu. Nikom.”

Neki čovečuljak s licem grabljivice i srebrnastom kosom otvori nam vrata.

Njegov orlovski pogled zaustavi se na meni, neprobojan.

„Dobar dan, Isače. Ovo je moj sin Danijel”, objavi moj otac. „Uskoro će napuniti jedanaest godina, i jednog dana on će preuzeti radnju. Već ima dovoljno godina da upozna ovo mesto.”

Taj neki Isak pozva nas da uđemo blagim klimanjem glave. Neka plavičasta pomrčina prekrivala je sve, nagoveštavajući tek obrise jednog mermernog stepeništa i jednu galeriju fresaka nastanjenih figurama anđela i izmišljenim stvorenjima. Sledili smo čuvara kroz taj hodnik palate do jedne velike kružne sale, gde je jedna prava bazilika tame ležala pod kupolom probodenom snopovima svetlosti što su visili sa stropa. Lavirint hodnika i polica prepunih knjiga uspinjao se od dna do vrha, slikajući jednu košnicu protkanu tunelima, stepeništima, platformama i mostovima, koji su dopuštali da se nasluti džinovska biblioteka nemoguće geometrije. Pogledah oca, otvorenih usta. On se nasmeši, namigujući mi.

„Danijele, dobro došao u Groblje zaboravljenih knjiga.”

Po hodnicima i platformama biblioteke bilo je načičkano tuce prilika. Neke od njih okretoše se da nas pozdrave izdaleka, i prepoznah lica raznih očevih kolega iz antikvarnoknjižarskog esnafa. Pred mojim desetogodišnjim očima one individue ukazale su se kao kakvo tajno bratstvo alhemičara koji kuju zaveru svetu iza leđa. Moj otac kleknu pored mene i, gledajući me sve vreme u oči, obrati mi se onim blagim glasom obećanja i poveravanja.

„Ovo mesto je tajna, Danijele, svetište. Svaka knjiga, svaki svezak koji vidiš, ima dušu. Dušu onoga ko ju je napisao, i dušu onih koji su je pročitali i živeli i sanjali s njom. Svaki put kad neka knjiga promeni vlasnika, svaki put kad neko klizi pogledom po njenim stranicama, njen duh raste i jača. Pre sada već mnogo godina, kad me je otac doveo prvi put ovamo, ovo mesto je već bilo staro. Možda jednako staro kao sam grad. Niko ne zna pouzdano otkad postoji niti ko ga je osnovao. Reći ću ti ono što je meni moj otac rekao. Kad neka biblioteka nestane, kad neka knjižara zatvori svoja vrata, kad se neka knjiga izgubi u zaboravu, mi koji poznajemo ovo mesto,

čuvari, postaramo se da stigne ovamo. Na ovom mestu, knjige kojih se više niko ne seća, knjige koje su se izgubile u vremenu, žive zauvek, čekajući da stignu jednog dana u ruke nekog novog čitaoca, nekog novog duha. U prodavnici ih mi prodajemo i kupujemo, ali knjige u stvari nemaju vlasnika. Svaka knjiga koju ovde vidiš bila je nečiji najbolji prijatelj. Sada imaju samo nas, Danijele. Misliš li da ćeš moći da sačuvaš ovu tajnu?”

Moj se pogled izgubi u neizmernosti onoga mesta, u njegovom očaravajućem svetlu. Potvrdih, i moj se otac nasmeši.

„A znaš šta je najbolje?”, upita.

Ćutke odmahnuh glavom.

„Običaj je da, kad neko prvi put poseti ovo mesto, mora da izabere jednu knjigu, onu koja mu se najviše sviđa, i usvoji je, starajući se da nikad ne nestane, da zauvek ostane živa. To je jedno veoma važno obećanje. Za ceo život”, objasni moj otac. „Danas je red na tebe.”

Tokom skoro pola sata šetkao sam se po zavojima tog lavirinta, koji je mirisao na stari papir, na prašinu i na magiju. Pustih da mi ruka prelazi po avenijama izloženih rikni, iskušavajući moj izbor. Pažljivo sam posmatrao, među naslovima izbledelim od vremena, reči na jezicima koje sam prepoznavao i desetinama drugih koje nisam bio u stanju da identifikujem. Prođoh kroz hodnike i spiralne galerije nastanjene stotinama, hiljadama svezaka, koji su, činilo se, znali više o meni nego ja o njima. Nedugo zatim, pade mi na pamet da se iza korica svake od ovih knjiga otvara jedan beskrajni univerzum za istraživanje i da, izvan ovih zidova, svet pušta da život prolazi u popodnevim fudbala i radijskih serija, zadovoljan time što vidi do mesta na kom mu je pupak i malo dalje. Možda beše ta misao, slučajnost ili njena dična rođaka sudbina, ali tog sam istog časa znao da sam već izabrao knjigu koju ću usvojiti. Ili bih možda morao da kažem: knjigu koja će usvojiti mene. Pomaljalo se stidljivo na kraju jedne police, ukoričena u kožu boje vina, šapćući svoj naslov zlatnim slovima što su plamtela na svetlu koje je vrh cedio iz visina. Približih joj se i pomilovah reči jagodicama prstiju, čitajući u tišini:

Senka vetra
Hulijan Karaš

Nikad nisam čuo da se pominje taj naslov ili njegov pisac, ali nije mi bilo važno. Odluka je bila doneta. Obostrano. Uzeh knjigu s najvećom brižljivošću i prelistah je, pustivši da joj stranice lepršaju. Oslobođena iz svoje ćelije na polici, knjiga izdahnu oblak zlatnog praha. Zadovoljan izborom, ponovih put po lavirintu noseći svoju knjigu pod rukom s osmehom utisnutim u usne. Možda je opčinjavajuća atmosfera onog mesta i mogla da me očara, ali bio sam siguran da je ona knjiga bila tamo, i da me je čekala godinama, verovatno od pre negoli sam se rodio.

Tog popodneva, kad smo se vratili u stan u Ulici Santa Ana, povukoh se u svoju sobu i odlučih da pročitam prve redove svog novog prijatelja. Pre nego što sam primetio, uvuče se u mene, i više nije bilo pomoći. Roman je bio povest o jednom čoveku u potrazi za njegovim pravim ocem, koga nikad nije upoznao i za čije je postojanje saznao samo zahvaljujući poslednjim rečima svoje majke, koje je izgovorila na samrtnoj postelji. Povest o toj potrazi pretvarala se u jednu fantazmagoričnu odiseju, u kojoj se glavni lik borio da povрати izgubljeno detinjstvo i mladost, i u kojoj smo, polako, otkrivali senku jedne uklete ljubavi; sećanje na nju sigurno će ga progoniti do kraja života. Kako je odmicala, struktura priče počela da me podseća na jednu od onih ruskih lutaka koje drže bezbrojne minijature sebe samih u svojoj unutrašnjosti. Korak po korak, naracija se rasipala na hiljadu povesti, kao da je priča prodrla u kakvu galeriju ogledala i njen se identitet razdelio na desetine različitih odraza i istovremeno ostao jedan jedini. Minuti i sati iskliznuše kao neka opsena. Satima kasnije, zarobljen u priči, jedva primetih kako ponoćna zvona na katedrali zvone iz sve snage u daljini. Zakopan u bakarnoj svetlosti koju je bacala stona lampa, utonuh u svet slika i osećaja kakve dotad nisam poznavao. Likovi koji su mi se učinili tako stvarnim kao vazduh koji sam udisao povukoše me u jedan tunel avanture i misterije iz kog nisam želeo da pobegnem. Stranu po stranu, puštah da me obavija čarolija povesti i njen svet dok dah zore ne pomilova moj prozor i moje umorne oči ne skliznuše poslednjom stranicom. Ispružih se u plavičastoj pomrčini s knjigom na grudima i začuh žamor uspavanog grada kako kaplje po krovovima poprskanim purpustom. San i umor kucali su na moja vrata, ali odbih da se predam. Nisam želeo da prestane omađijanost pričom niti da se oprostim od njenih likova.

Jednom sam prilikom u knjižari mog oca čuo stalnu mušteriju kako kaže da malo stvari tako obeleži čitaoca kao prva knjiga koja zaista nađe sebi put do njegovog srca. One prve slike, odjek reči za koje verujemo da smo ih ostavili za sobom, prate nas celog života i vajaju palatu u našem pamćenju kojoj ćemo se, pre ili kasnije – nije važno koliko knjiga pročitamo, koliko svetova otkrijemo, koliko naučimo ili zaboravimo – vratiti. Za mene, te začarane stranice uvek će biti one koje sam pronašao u hodnicima Groblja zaboravljenih knjiga.

DANI PEPELA
1945–1949.

TAJNA VREDI ONOLIKO KOLIKO ONI od kojih moramo da je čuvamo. Kad sam se probudio, moj prvi impuls bio je da uključim u postojanje Groblja zaboravljenih knjiga svog najboljeg prijatelja. Tomas Agilar bio je drugar iz škole, koji je posvećivao svoje slobodno vreme i svoj talenat pravljenju najingenioznijih skalamerija, ali skromne upotrebne vrednosti, poput aerodinamičnog koplja ili dinamo-čigre. S kime podeliti tajnu ako ne s Tomasom? Sanjajući na javi, zamišljao sam svog prijatelja Tomasa i sebe, obojicu snabdevene lampama i kompasom, spremne da otkrijemo tajne one bibliografske katakombe. Zatim, setivši se svog obećanja, odlučih da okolnosti nalažu ono što se u romanima s policijskim zapletom označava kao drugačiji modus operandi. U podne saletih oca da ga ispitam o onoj knjizi i o Hulijanu Karašu, koje sam u svom entuzijazmu zamišljao slavnima u celom svetu. Moj plan beše da se snabdem svim njegovim delima i pročitam ih od korica do korica za manje od nedelju dana. Kakvo beše moje iznenađenje kad sam otkrio da moj otac, vrstan knjižar i dobar poznavalac kataloga izdavačkih kuća, nikad nije čuo ni reč o *Senci vetra* ili Hulijanu Karašu. Zaintrigiran, on pomno pregleda stranicu s podacima o izdanju.

„Sudeći po ovome, ovaj primerak je deo izdanja od dve hiljade pet stotina primeraka, koje je u Barseloni štampala Izdavačka kuća 'Kabestan' u decembru 1935.”

„Jesi li čuo za tu izdavačku kuću?”

„Zatvorena je pre nekoliko godina. Ali izvorno izdanje nije to, već drugo, iz novembra iste godine, ali štampano u Parizu... Izdavačka kuća je 'Galijano i Neval'. Ne zvuči mi poznato.”

„Onda, knjiga je prevod?”, upitah, zbunjen.

„Ne pominje se da jeste. Po onome što ovde piše, tekst je original.”

„Knjiga na kastiljanskom, izdata prvo u Francuskoj?”

„Neće biti prvi put, kakva su vremena”, dodade moj otac. „Možda Barselo može da nam pomogne...”

Gustavo Barselo bio je stari kolega mog oca, vlasnik jedne knjižare nalik na pećinu, u Ulici Fernando, koji je predvodio krem knjižarskog ceha mog starog. Živeo je neprekidno prilepljen za jednu ugašenu lulu, koja je ispuštala isparenja persijske pijace i opisivao je sebe kao poslednjeg romantika. Barselo je tvrdio da u njegovom rodoslovu stoji neko daleko srodstvo s lordom Bajronom, uprkos tome što je on bio poreklom iz mesta Kaldas de Montbaj. Možda u nameri da potkrepi ovu vezu, Barselo se uvek odevao kao kakav dendi iz devetnaestog veka; šepurio se sa ešarpom, u belim lakovanim cipelama i s monoklom bez dioptrije, koji, sudeći prema zlim jezicima, nije skidao ni u intimnosti zahoda. U stvari, najznačajnije srodstvo u njegovom posedu bilo je ono s njegovim ocem, industrijalcem koji se krajem devetnaestog veka obogatio zahvaljujući manje-više mutnim radnjama. Kako mi je objasnio otac, Gustavo Barselo bio je, tehnički, pun kô brod, i to s knjižarom bilo je više strast nego posao. Voleo je knjige bez ostatka i, mada je on to kategorički poricao, ako bi neko ušao u njegovu knjižaru i zaljubio se u primerak čiju cenu ne bi mogao sebi da priušti, spuštao bi je koliko god bi bilo potrebno, ili bi čak i poklanjao knjigu ako bi procenio da je kupac vrstan čitalac, a ne kakav vetropirasti diletant. Osim ovih osobitosti, Barselo je posedovao slonovsko pamćenje i sitničavost, koji su bili na visini njegovog držanja i bučnosti, ali ako je neko poznavao čudne knjige, to je bio on. Tog popodneva, nakon zatvaranja radnje, moj otac predloži da svratimo do kafea „Els Katr Gats” u Ulici Montsio, gde su Barselo i njegovi pajtaši održavali bibliofilski kružok o ukletim pesnicima, mrtvim jezicima i remek-delima prepuštenim na milost i nemilost štetočinama.

„Els Katr Gats” se nalazio na puškomet od kuće, i bio je jedno od meni najmilijih mesta u celoj Barseloni. Tamo su se upoznali moji roditelji 1932, i ja sam delom pripisivao svoju putnu kartu za život čarima tog starog kafea. Kameni zmajevi čuvali su fasadu prikovanu za jedno raskršće senki, a njeni su fenjeri na gas zamrzavali vreme i uspomene. Unutra, ljudi su se stapali s odjecima drugih vremena. Knjigovođe, sanjari i šegrti od duha

sedeli su za stolom s utvarama Pabla Pikasa, Isaka Albenisa, Federika Garsije Lorke ili Salvadora Dalija. Tamo se svaka protuva mogla osetiti na nekoliko trenutaka istorijskom ličnošću po ceni jednog espresa.

„Čoveče, Sempere”, uskliknu Barselo videvši mog oca kako ulazi. „Rasipni sin. Čemu dugujemo takvu čast?”

„Čast dugujete mom sinu Danijelu, don Gustavo, koji je upravo došao do jednog otkrića.”

„Pa dodite da sednete s nama, jer ovaj se efemerni susret mora proslaviti”, uskliknu Barselo.

„Efemerni?”, prošaputah svom ocu.

„Barselo se izražava samo neobičnim rečima”, odgovori moj otac poluglasno. „Ti samo čuti, inače će se zaneti.”

Njegovi sabesednici napraviše nam mesta u svom krugu, i Gustavo, koji je voleo da se prikazuje velikodušnim u javnosti, navali da nas časti.

„Koliko godina ima momčić?”, upita Barselo, gledajući me ispod oka.

„Skoro jedanaest godina”, izjavih.

Barselo mi se nasmeši, prepreden.

„To jest, deset. Nemoj sebi da dodaješ godine, gušterčiću, jer će ti ih život već dodati.”

Nekoliko sabesednika promrmlja nešto u znak odobravanja. Barselo mahnu jednom kelneru, koji je izgledao kao da samo što nije proglašen istorijskim spomenikom, da priđe i uzme porudžbinu.

„Jedan konjak za mog prijatelja Semperea, dobar da bude, a za podmladak jedno mleko sa žumancem, jer mora da poraste. A donesite i malo pršute za meze, ali da ne bude kao ona malopre, e, jer za kaučuk se već brine kuća 'Pireli'", prasnu knjižar.

Konobar klimnu i ode, vukući noge i dušu.

„O tome ja pričam”, reče knjižar. „Kako da bude posla? Pa u ovoj zemlji ljudi ne idu u penziju ni kad umru. Evo, na primer, Sid. Pa tu nema pomoći.”

Barselo je kušao svoju ugašenu lulu, dok je njegov orlovski pogled pomno ispitivao knjigu koju sam ja držao u rukama. Uprkos svojoj lakrdijaškoj fasadi i tolikom naklapanju, Barselo je mogao da namiriše dobar plen kao što vuk namiriše krv.

„Da vidimo”, reče Barselo, praveći se nezainteresovan. „Šta mi to donosite?”

Uputih pogled svom ocu. On mi klimnu glavom. Bez okolišanja, ispružih knjigu Barselou. Knjižar je uze znalačkom rukom. Njegovi prsti pijaniste brzo ispitaše teksturu, čvrstinu i stanje. Ne skidajući svoj firentinski osmeh, Barselo je pronašao stranicu s podacima o izdanju i pregledao je s policijskom usredsređenošću čitav minut. Ostali su ga posmatrali u tišini, kao da očekuju čudo ili dozvolu da ponovo dišu.

„Karaš. Interesantno”, promrmlja smirenim tonom.

Ispružih ponovo ruku da povratim knjigu. Barselo izvi obrve, ali mi je vrati s ledenim osmehom.

„Gde si je pronašao, dečko?”

„To je tajna”, odgovorih, znajući da se moj otac verovatno osmehuje u sebi.

Barselo nabra čelo i skrete pogled ka mom ocu.

„Prijatelju Sempere, zbog toga što je o vama reč, i zbog toga koliko vas cenim, i u čast dugog i dubokog prijateljstva koje nas vezuje kao braću, da se dogovorimo za četrdeset dura i kraj.”

„To ćete morati da vidite s mojim sinom”, ukazao je otac. „Knjiga je njegova.”

Barselo mi ponudi jedan vučji osmeh.

„Šta veliš, dečko? Četrdeset dura nije loše za prvu prodaju... Sempere, ovaj vaš mali će daleko dogurati u ovom poslu.”

Sabesednici se nasmejaše njegovoj pošalici. Barselo me pogleda zadovoljno, vadeći svoj kožni novčanik. Izbroja četrdeset dura, koji su onda bila celo bogatstvo, i pruži mi ih. Ja samo odbih ćutke. Barselo nabra čelo.

„Da znaš da je pohlepa smrtni greh iz nužde”, reče mi on. „Hajde, šezdeset dura i onda otvoriš sebi malu štednu knjižicu, jer u tvojim godinama valja misliti na budućnost.”

Odbih ponovo. Barselo baci srdit pogled na mog oca preko svog monokla.

„Mene ne gledajte”, reče otac. „Ja sam ovde samo kao pratilac.”

Barselo uzdahnu i dobro me osmotri.

„Da vidimo, dečko, šta ti u stvari hoćeš?”

„Ono što hoću jeste da saznam ko je Hulijan Karaš, i gde mogu da nađem druge knjige koje je napisao.”

Barselo se usiljeno nasmeja i spakova ponovo svoj novčanik, menjajući mišljenje o svom protivniku.

„Vidi, vidi, akademik. Sempere, čime hranite ovo dete?“, našali se.

Knjižar se naže ka meni s poverljivim izrazom, i na trenutak mi se učini da sam nazreo u njegovom pogledu određeno poštovanje, kog tamo nije bilo pre nekoliko trenutaka.

„Da se dogovorimo“, reče mi. „Sutra, u nedelju, po podne, svrati do biblioteke 'Ateneo' i pitaj za mene. Ti ponesi svoju knjigu da bih mogao da je dobro pregledam, a ja ću ti reći ono što znam o Hulijanu Karašu. *Quid pro quo.*“

„*Quid* šta?“

„Latinski, momče. Nema mrtvih jezika, samo uspavanih mozgova. Da parafraziram, to znači da nema dura za četiri pezete, ali svideo si mi se i učiniću ti uslugu.“

Taj čovek je cedio govorništvo koje je moglo da ubije muvu u letu, ali naslutio sam da bi mi, ako želim da saznam nešto o Hulijanu Karašu, bolje bilo da ostanem u dobrim odnosima s njim. Nasmeših mu se blaženo, pokazujući svoje uživanje u latinštini i njegovoj blagoglagoljivosti.

„Zapamti, sutra, u Ateneu“, presudi knjižar. „Ali ponesi knjigu ili ništa od dogovora.“

„Važi.“

Razgovor se polako rasprši u žamoru ostalih sabesednika, koji je poticao od rasprave o nekim dokumentima pronađenim u podrumima Eskorijala, a koji su ukazivali na mogućnost da je don Migel de Servantes ništa drugo do književni pseudonim jedne maljave ženetine iz Toleda. Barselo, odsutan, nije učestvovao u zaludnoj debati i samo me je posmatrao kroz svoj monokl s nekim prikrivenim osmehom. Ili je možda samo gledao knjigu koju sam ja držao u rukama.

TE NEDELJE, OBLACI SU SKLIZNULI s neba i ulice su ležale potopljene pod jednom lagunom vrele izmaglice, od koje su se termometri na zidovima znojili. U rano popodne, bilo je već oko trideset stepeni, krenuh ka Ulici Kanuda na svoj sastanak s Barseloom u „Ateneu”, sa svojom knjigom pod rukom i s čelom orošenim znojem. Ateneo je bio – i još uvek jeste – jedan od mnogih kutaka Barselone gde XIX vek još uvek nije primio vest o svom penzionisanju. Kameno stepenište uspinjalo se iz jednog dvorišta palate do jedne sablasne mreže tremova i salona za čitanje gde su izumi poput telefona, žurbe ili ručnog sata bili futuristički anahronizmi. Portir, ili je možda to samo bila uniformisana statua, jedva da je trepnuo kad sam došao. Umakoh na prvi sprat, blagosiljajući krila jednog ventilatora što je šaputao sred pospanih čitača, koji su se topili kao kockice leda nad svojim knjigama i novinama.

Don Barseloova silueta ocrtavala se pored staklenih vrata jednog trema koji gleda na unutrašnji vrt zgrade. Uprkos skoro tropskoj atmosferi, knjižar je bio odeven u svoju uobičajeno gizdavu odeždu, a njegov je monokl blistao u polumraku kao kakav novčić na dnu zdenca. Kraj njega razabrah jednu figuru obučenu u haljinu od bele alpake, koja mi se učini anđelom isklesanim u magluštini. Na bat mojih koraka, Barselo žmirnu i pokaza mi da priđem.

„Danijel, je li tako?”, upita knjižar. „Jesi li doneo knjigu?”

Potvrdih dvostruko i prihvatih stolicu koju mi je Barselo ponudio, pored njega i njegove tajanstvene pratilje. Tokom nekoliko minuta knjižar se samo blago smešio, ne obraćajući pažnju na moje prisustvo. Ubrzo izgubih svu nadu da će me predstaviti dami u belom, ko god ona bila. Barselo se ponašao kao da ona nije prisutna i kao da nijedan od nas dvojice ne može da je vidi. Osmotrih je ispod oka, strepeći da ću susresti njen pogled, koji je i dalje bludeo po nigdini. Njeno lice i njene ruke bili su prekriveni bledom kožom, skoro prozračnom. Imala je oštre crte lica, skicirane čvrstim potezima ispod crne kose, koja je blistala kao vlažan kamen. Računao sam da joj je najviše dvadeset godina, ali nešto u njenom držanju i u načinu na koji duša kao da joj je pala pred noge, kao grane tužne vrbe, natera me

da pomislim da je bezvremena. Kao da je bila zarobljena u tom stanju večite mladosti, koje je rezervisano za manekenke u izlozima oholosti. Pokušavao sam da joj uočim bilo pod onim vratom labuda kad primetih da me Barselo netremice posmatra.

„Onda, hoćeš li mi reći gde si pronašao ovu knjigu?“, upita.

„Rekao bih vam, ali obećao sam ocu da ću čuvati tajnu“, rekoh.

„Već vidim. Sempere i njegove tajne“, reče Barselo. „Već mogu da zamilim gde. Baš si bio srećne ruke, momče. To ja zovem nalaženjem igle u plastu sena. Da vidimo, hoćeš li mi je dati da je pogledam?“

Pružih mu knjigu, i Barselo je uze u ruke s beskrajnom nežnošću.

„Pročitao si je, pretpostavljam.“

„Da, gospodine.“

„Zavidim ti. Uvek mi se činilo da je pravi trenutak za čitanje Karaša kad čovek još uvek ima mlado srce i čist um. Jesi li znao da je ovo bio poslednji roman koji je napisao?“

Odmahnuh glavom ćutke.

„Znaš li koliko primeraka poput ovog ima na tržištu, Danijele?“

„Hiljade, pretpostavljam.“

„Nijedan“, precizirao je Barselo. „Osim tvog. Ostali su spaljeni.“

„Spaljeni?“

Barselo samo ponudi svoj hermetični smešak, listajući stranice knjige i milujući papir kao da je kakva u univerzumu jedinstvena svila. Dama u belom polako se okrete. Njene usne davale su obrise stidljivom i drhtavom smešku. Njene oči opipavale su prazninu, zenica belih kao mermer. Progutah pljuvačku. Bila je slepa.

„Ti ne poznaješ moju nećaku Klaru, zar ne?“, upita Barselo.

Samo odmahnuh glavom, nesposoban da sklonim pogled s tog stvorenja puti porcelanske lutke i belih očiju, najtužnijih očiju koje sam ikad video.

„U stvari, stručnjak za Hulijana Karaša je Klara, zato sam je doveo“, reče Barselo. „I ne samo to, kad bolje razmislim, mislim da ću se, uz vaše dopuštenje, povući u drugu salu da pregledam ovu knjigu dok vi pričate o vašim stvarima. Šta mislite?“

Pogledah ga, zapanjen. Knjižar, nepopravljivi nevaljalac, samo me potapša po leđima, i ode s mojom knjigom pod rukom, nesvestan moje rezervisanosti.

„Impresionirao si ga, znaš?“, reče glas iza mojih leđa.

Okretoh se da bih otkrio jedva primetan osmeh knjižareve nećake kako opipava po praznini. Imala je kristalan glas, proziran i tako krhak da mi se učini da će se njene reči polomiti ako je prekinem upola rečenice.

„Ujak mi je rekao da ti je ponudio lepu sumu za Karašovu knjigu, ali da si ti odbio“, dodade Klara. „Zaradio si njegovo poštovanje.“

„Svako bi to uradio“, uzdahnuh.

Primetih da Klara naginje glavu kad se smeši i da se njeni prsti igraju nekim prstenom koji je ličio na venac od safira.

„Koliko ti je godina?“, upita.

„Skoro jedanaest“, odgovorih. „A vama?“

Klara se nasmeja mojoj drskoj prostodušnosti.

„Skoro dvostruko više nego tebi, ali ne toliko da bi me oslovljavao sa vi.

„Izgledate mlađi“, prošaptah, naslućujući da bi to moglo da iskupi moju indiskretnost.

„Onda ću te uzeti za reč, jer ja ne znam kako izgledam“, prigovori, ne napuštajući svoj neodređeni osmeh. „Ali ako ti izgledam mlađa, to je razlog više da mi ne persiraš.“

„Kako vi kažete, gospođice Klaro.“

Pregledah temeljito njene ruke, otvorene kao krila na njenom skutu, njenu krhku građu, koja se dala naslutiti ispod nabora alpake, liniju njenih ramena, izuzetno bledilo njenog vrata i spoj njenih usana, koji sam želeo pomilovati jagodicama prstiju. Nikad ranije nisam imao priliku da ispitam neku ženu iz tolike blizine i s takvom preciznošću, ne strepeći od toga da ću se sresti s njenim pogledom.

„Šta gledaš?“, upita Klara, ne bez izvesne zlobe.

„Vaš ujak kaže da ste vi stručnjak za Hulijana Karaša“, smislih na brzinu, suvih usta.

„Moj ujak bi bio u stanju da kaže bilo šta da bi proveo neko vreme nasamo s knjigom koja ga je opčinila“, primeti Klara. „Ali ti mora da se pitaš kako neko ko je slep može da bude stručnjak za knjige ako ne može da ih čita.“

„Nije mi palo na pamet, zaista.“

„Za nekog ko ima skoro jedanaest godina ne lažeš loše. Budi oprezan, ili ćeš završiti kao moj ujak.“

Plašeći se da ne uprskam stvar po ko zna koji put, samo sam sedeo ćutke, posmatrajući je zadivljen.

„Hajde, približi se”, reče ona.

„Oprostite?”

„Približi se, nemoj da se plašiš. Neću te pojesti.”

Ustadoh sa stolice i pridoh mestu na kome je Klara sedela. Knjižareva nećaka podiže desnu ruku, tražeći me dodirom. Ne znajući baš najbolje šta bi sledeće trebalo da uradim, učinih i ja isto i ponudih joj ruku. Klara je uze u svoju levu ruku i ćutke mi ponudi svoju desnu. Shvatih instinktivno šta traži od mene, i povedoh je do svog lica. Njen dodir bio je istovremeno čvrst i mek. Njeni mi prsti predoše po obrazima i jagodicama. Ostadoh nepomičan, skoro se ne usuđujući da dišem, dok je Klara čitala moje lice rukama. Dok je to radila, osmehivala se za sebe i mogao sam primetiti da se njene usne malo razdvajaju, kao da mrmljaju bez glasa. Osetih dodir njenih ruku na čelu, na kosi i na kapcima. Zaustavi se na mojim usnama, iscrtavajući ih u tišini kažiprstom i domalim prstom. Prsti su joj mirisali na cimet. Progutah pljuvačku, primećujući kako mi puls kreće u galop i zahvaljujući božjem providenju što nema očevidaca da prisustvuju mom rumenilu, koje bi bilo dovoljno da zapali cigaru na pedalj udaljenosti.

3

TOG POPODNEVA MAGLUŠTINE I SITNE kiše, Klara Barselo mi ukrade srce, disanje i san. Pod okriljem očaravajuće svetlosti „Atenea”, njene su ruke napisale na mojoj koži prokletstvo koje će me progoniti godinama. Dok sam je ja ushićen posmatrao, knjižareva nećaka mi objasni svoju prošlost i kako je ona nabasala, takođe pukim slučajem, na stranice Hulijana Karaša. Slučaj se odigrao u jednom provansalskom selu. Njen otac, advokat od ugleda, s vezama u kabinetu predsednika Kompanjisa, bio je dovoljno vidovit na početku građanskog rata da pošalje svoju kćer i ženu da žive kod njegove sestre s druge strane granice. Bilo ih je koji su mislili da je to preterivanje, da se u Barseloni neće desiti ništa i da je u Španiji, kolevci i kulminaciji hrišćanske civilizacije, varvarstvo stvar anarhista, a ovi, na

biciklu i sa zakrpama na čarapama, ne mogu daleko stići. Narodi se nikad ne gledaju u ogledalo, govorio je uvek Klarin otac, a još manje s ratom na pameti. Advokat beše dobar čitalac istorije i znao je da se budućnost jasnije čita na ulicama, u komisionima i kasarnama nego u jutarnjoj štampi. Mesecima im je pisao svake sedmice. U početku je to činio iz bifea u Ulici Diputasjon, zatim neznano odakle i, na kraju, krišom, iz neke ćelije u zamku Monžuik, u koji ga, kao tolike druge, niko nije video da ulazi i iz kog nikad više nije izašao.

Klarina majka čitala je pisma naglas, loše skrivajući jecaje i preskaćući pasuse koje je njena kći naslućivala i bez čitanja. Kasnije, u ponoć, Klara bi ubedila svoju rođaku Klodet da joj ponovo pročita očeva pisma u celosti. Tako je čitala Klara, pozajmljenim očima. Niko je nikad nije video da je pustila ijednu suzu, ni kad su prestali da dobijaju advokatove pošiljke, ni kad su ih vesti o ratu naterale da pretpostave najgore.

„Moj otac je od početka znao šta će ga snaći”, objasni Klara. „Ostao je uz svoje drugove jer je mislio da je to njegova obaveza. Ubila ga je odanost ljudima koji su ga, kad je na njih došao red, izdali. Nikad se nemoj uzdati ni u koga, Danijele, posebno ne u ljude kojima se diviš. Oni su ti koji će ti zadati najgore udarce.”

Klara je izgovarala ove reči s nekom čvrstinom koja kao da je iskovana u godinama tajni i senki. Izgubih se u njenom pogledu od porcelana, očima bez suza i obmana, slušajući je kako priča o stvarima koje u to doba nisam razumeo. Klara je opisivala ličnosti, mesta i predmete koje nikad nije videla svojim sopstvenim očima s detaljnošću i preciznošću majstora flamanske škole. Njen jezik bile su tekture i odjeci, boja glasova, ritam koraka. Objasnila mi je kako su, tokom godina egzila u Francuskoj, ona i njena rođaka Klodet imale zajedničkog privatnog učitelja, jednog pedesetogodišnjeg ljubitelja kapljice, umišljenog literatu, koji se hvalisao da može da govori Vergilijevu *Enejidu* na latinskom bez akcenta i kome su nadenuli nadimak Msje Rokfor, po osobenoj aromi kojom je njegova pojava odisala uprkos rimskim kupkama u kolonjskoj vodi i parfemu, u kojima je kiselio svoju pantagruelovsku ličnost. Msje Rokfor, uprkos svojim znatnim osobenostima (među kojima se isticalo čvrsto i militantno uverenje da su suhomesnati proizvodi, posebno krvavice koje su

Klara i njena majka dobijale od rođaka iz Španije, bili čudesni melem za cirkulaciju i prevencija protiv šloga), beše čovek prefinjena ukusa. Od mladosti je putovao u Pariz jednom mesečno da obogati svoja kulturna dobra poslednjim književnim novitetima, poseti muzeje i, pričalo se, proveđe jednu slobodnu noć u naručju neke nimfice kojoj je nadenuo ime Madam Bovari, uprkos tome što se zvala Ortenz i imala određene predispozicije za maljavost lica. Na svojim kulturnim ekskurzijama, Msje Rokfor je običavao da poseti štand s korišćenim knjigama ispred Notr Dama, i tamo je, slučajno, jednog popodneva 1929. naleteo na jedan roman nekog nepoznatog autora, izvesnog Hulijana Karaša. Uvek otvoren za novitete, Msje Rokfor je nabavio knjigu najviše zbog toga što mu se naslov činio sugestivnim, a on je uvek imao običaj da u povratku čita nešto lagano u vozu. Roman je bio naslovljen *Crvena kuća*, a na poleđini se pomaljalo izbledela slika autora, možda fotografija ili skica u uglju. Sudeći po biografskom tekstu, Hulijan Karaš bio je mladić od dvadeset i sedam godina, koji se rodio zajedno s vekom u gradu Barseloni, a sada je živio u Parizu, pisao na francuskom i profesionalno nastupao kao noćni pijanista u jednom animir-klubu. Tekst na omotu, pompezan i doteran po pravilima epohe, davao je do znanja u kitnjastoj prozi da je to prvo delo ogromne vrednosti jednog mnogostranog i značajnog talenta, obećanja za budućnost evropske književnosti bez premca u svetu živih. Uza sve to, iz sižea koji se nalazio u produžetku moglo se zaključiti da povest sadrži neke zlokobne elemente i da je pisana tonom žute štampe, što je u očima Msje Rokfora uvek bio plus, jer ono što se njemu, nakon klasika, najviše sviđalo bili su zapleti u vezi sa zločinima i ložnicama.

Crvena kuća je pripovedala o mučnom životu neke tajanstvene individue koja je napadala radnje s igračkama i muzeje da bi krala lutke i marionete, kojima bi zatim vadila oči i nosila ih u svoj stan, jedan sablasni napušteni staklenik na obali Sene. Kad je upao jedne noći u neko raskošno prebivalište na aveniji Foš da bi poharao privatnu kolekciju lutaka nekog magnata koji se obogatio mračnim smicalicama tokom industrijske revolucije, njegova kći, gospođica iz dobrog pariskog društva, sva veoma načitanu i fina, zaljubila se u lopova. Kako je napredovala zamršena romansa, pretrpana šakljivim događajima i polumračnim epizodama, heroína je zalazila

u suštinu tajne koja je navodila zagonetnog protagonistu, koji nikad nije otkrio svoje ime, da oslepljuje lutke, otkrivala je jednu užasnu tajnu o svom sopstvenom ocu i njegovim porculanskim figurama i tonula je nepovratno u kraj bez dileme dostojan gotske tragedije.

Msje Rokfor, koji je bio dugoprugaš u književnim prepirkama i koji se ponosio time što ima veliku zbirku pisama koju su potpisali svi izdavači Pariza odbijajući knjige pesama i proze koje im je on neumorno slao, prepoznala izdavačku kuću koja je objavila roman kao jednu trećerazrednu kuću, poznatu, ako se za nju uopšte moglo tako reći, po izdanjima o kuhinji, šivenju i drugim domaćinskim veštinama. Vlasnik štanda s antikvarnim knjigama ispričao mu je da roman tek što beše izašao i kako je uspeo da dobije tek nekoliko prikaza u dva provincijska dnevnika, pored nekrologa. U nekoliko redova, kritičari su ga valjano opleli i preporučili su novajliji Karašu da ne napušta svoj posao pijaniste jer je bilo jasno da u književnosti neće ostaviti traga. Msje Rokfor, kome su srce i novčanik smekšavali pred izgubljenim slučajevima, odluči da uloži pola franka i da uzme Karašov roman uz jedno izvanredno izdanje velikog maestra Gistava Flobera, smatrajući sebe i dalje njegovim nepriznatim naslednikom.

Voz za Lion bio je pretrpan do vrha, i Msje Rokforu nije bilo druge do da podeli svoj kupe druge klase s dve redovnice, koje, čim je za njima ostala stanica „Austerlic”, nisu prestajale da mu dobacuju prekorne poglede, mrmljajući potihlo. Pred takvim pomnim ispitivanjem, maestro se odluči da spase onaj roman iz svoje torbe i reši da se ušanči iza njegovih stranica. Kakvo je samo bilo njegovo iznenađenje kad, stotinama kilometara kasnije, otkri da je zaboravio na sestre, njihanje voza i krajolik koji je klizio iza prozora voza kao kakav loš san braće Limijer. Čitao je cele noći, nesvestan hrkanja redovnica i stanica koje nestaju u magli. Okrećući poslednju stranu kako je pucala zora, Msje Rokfor otkri da su mu oči suzne i srce otrovano zavišću i divljenjem.

Tog istog ponedeljka, Msje Rokfor pozva izdavačku kuću u Parizu da se raspita o tom Hulijanu Karašu. Nakon mnogo navaljivanja, neka telefoniškinja astmatičnog tona i sklona jetkosti odgovori mu da gospodin Karaš nema poznatu adresu, da ionako više nema posla s dotičnom izdavačkom

kućom i da je roman *Crvena kuća* prodat u tačno sedamdeset i sedam primeraka od dana izdavanja, koje su verovatno nabavile gospodice lakog morala i drugi stalni posetioči lokala u kojem je autor istresao nokturna i poloneze za koji dinar. Ostali primerci su vraćeni i pretvoreni u papirnu kašu za štampanje misnih knjiga, globa i lutrijskih lozova. Bedna sreća tajanstvenog autora na kraju je osvojila simpatije Msje Rokfora. Tokom narednih deset godina, prilikom svake od svojih poseta Parizu, obilazio je antikvarne knjižare u potrazi za još nekim delom Hulijana Karaša. Nikad nije našao nijedno. Skoro niko nije čuo za autora, a oni kojima je zvučalo poznato, znali su malo. Bilo ih je koji su tvrdili da je izdao još nekoliko knjiga, uvek u trećerazrednim izdavačkim kućama i u smešnim tiražima. Te je knjige, ako su stvarno postojale, bilo nemoguće pronaći. Neki knjižar potvrdi da je jednom imao u rukama primerak romana Hulijana Karaša pod naslovom *Pljačkaš katedrala*, ali je otad prošlo mnogo vremena i uopšte više nije bio siguran u to. Krajem 1935. stigoše mu vesti da je jedan roman Hulijana Karaša, *Senka vetra*, objavljen u nekoj maloj izdavačkoj kući u Parizu. Pisao je izdavačima ne bi li nabavio nekoliko primeraka. Nikad nije dobio odgovor. Sledeće godine, s proleća '36-te, njegov stari prijatelj sa štanda knjiga na južnoj obali Sene upita ga da li je i dalje zainteresovan za Karaša. Msje Rokfor potvrdi da se on nikad ne predaje. Beše to već pitanje tvrdoglavosti: ako se svet trudio da pokopa Karaša u zaborav, njemu se ćefnulo da ne popušta. Njegov prijatelj mu objasni da su nekoliko nedelja ranije kružile glasine o Karašu. Činilo se da je konačno bio drugačije sreće. Trebalo je da se oženi jednom uglednom damom i objavio je novi roman nakon nekoliko godina ćutanja, koji je, prvi put, dobio povoljan prikaz u *Le Mondu*. Ali baš kad se činilo da će vetrovi promeniti pravac, objasni knjižar, Karaš se našao upleten u neki dvoboj na groblju Per Lašez. Okolnosti koje su okruživale taj događaj nisu bile jasne. Koliko je poznato, dvoboj je održan u zoru onoga dana kad je Karaš trebalo da se oženi, a mladoženja se nikad nije pojavio u crkvi.

Bilo je mišljenja za svačiji ukus: jedni su smatrali da je poginuo u onom dvoboju i da je njegov leš prepušten kakvoj nepoznatoj raci; drugi, optimističniji, više su voleli da veruju u to da je Karaš, upleten u neku mutnu rabotu, morao da napusti svoju verenicu pred oltarom i pobjegne iz Pariza

da bi se vratio u Barselonu. Bezimena grobnica nikad nije pronađena, i nešto kasnije prostruja nova verzija: Hulijan Karaš, progonjen nesrećom, umro je u svom rodnom gradu u najvećoj od svih beda. Devojke iz burdelja gde je svirao klavir prikupile su novac da bi mu platile pristojan ukop. Kad je stigla poštanska uputnica, leš je već bio sahranjen u nekoj zajedničkoj grobnici, zajedno s telima prosjaka i ljudi bez imena koji su se pojavljivali plutajući u luci ili umirali od hladnoće na stepenicama metroa.

Makar to bilo samo da bi terao kontru, Msje Rokfor nije zaboravio Karaša. Jedanaest godina nakon što je otkrio *Crvenu kuću*, odluči da pozajmi roman svojim dvema učenicama u nadi da će ih možda ta čudna knjiga podstaći da steknu naviku da čitaju. Klara i Klodet bile su tada dve petnaestogodišnjakinje, s venama koje gore od hormona i opsednute svetom koji im namiguje s druge strane prozora učionice. Uprkos naporima njihovog učitelja, do tada su se pokazale imunim na čari klasika, Ezopovih basni ili besmrtnog stiha Dantea Aligijerija. Msje Rokfor, plašeći se da će njegov ugovor biti raskinut kad Klarina majka otkrije da su njegovi podučavateljski radovi stvorili dve analfabete s glavama punim koještarija, odluči da im da Karašov roman pod izgovorom da je to neka ljubavna priča od koje suza suzu stiže, što je bila poluistina.

4

„NIKAD ME NIJEDNA PRIČA NIJE tako obuzela, zavela i uvukla u sebe kao ona koju je pripovedala ta knjiga”, objasni Klara. „Dotad je za mene čitanje bilo obaveza, jedna vrsta globe koja se plaća nastavnicima i učiteljima, a da ne znaš baš najbolje zbog čega. Nisam poznavala zadovoljstvo čitanja, istraživanja vrata koja ti se otvore u duši, prepuštanja mašti, lepoti i tajanstvenosti fikcije i jezika. Sve se to za mene rodilo s onom knjigom. Jesi li nekad poljubio neku devojčicu, Danije?”

Mali mozak mi se pomuti, a pljuvačka mi se pretvori u piljevinu.

„Dobro, još si vrlo mlad. Ali to je taj isti osećaj, ta iskra prvog puta koja se ne zaboravlja. Ovaj svet je svet senki, Danije, i magija je retko dobro.

Ona knjiga me je naučila da čitanje može da učini da živim intenzivnije, da može da mi povрати vid koji sam izgubila. Samo zbog toga, ona knjiga, za koju nikog nije bilo briga, promenila je moj život.”

U tom trenutku, ja sam postao tek puki blesavko, prepušten na milost i nemilost onom stvorenju čijim rečima i čijim dražima nemadloh načina, ni volje, da odolim. Poželeh da nikad ne prestane da govori, da me njen glas obavlja zauvek i da se njen ujak ne vrati nikad da prekine taj tren koji je pripadao samo meni.

„Godinama sam tražila druge knjige Hulijana Karaša”, nastavi Klara. „Pitala sam po bibliotekama, knjižarama, školama... uvek uzalud. Niko nije čuo za njega ili njegove knjige. Nisam mogla da shvatim. Kasnije stiže do ušiju Msje Rokfora jedna čudna priča o nekoj individui koja se posvetila špartanju po knjižarama i bibliotekama u potrazi za delima Hulijana Karaša, i koja bi ih, ako bi ih našla, kupovala, krala ili dolazila do njih na bilo koji način; odmah zatim bi ih spaljivala. Niko nije znao ko je on, ni zašto to radi. Još jedna misterija koju valja dodati samoj Karašovoj enigmati. S vremenom, moja majka odluči da želi da se vrati u Španiju. Bila je bolesna, a njen dom i njen svet oduvek je bila Barselona. Potajno, ja sam gajila nadu da ću moći da saznam nešto o Karašu ovde, jer je, na kraju i koncu, Barselona bila grad gde se rodio i gde je nestao zauvek na početku rata. Jedino što sam pronašla bili su jalovi tragovi, i to uz pomoć mog ujaka. Mojoj se majci, u njenoj sopstvenoj potrazi, dogodilo isto. Barselona, koju je zatekla na povratku, više nije bila ona koju je ostavila za sobom. Susrela se s jednim gradom magli, u kome moj otac nije više živio, ali čiji je svaki kutak i dalje bio začaran uspomenom i sećanjem na njega. Kao da joj nije bio dovoljan taj očaj, postarala se da unajmi nekog čoveka koji bi utvrdio šta se tačno desilo s mojim ocem. Nakon meseci istrage, sve što je istražitelj uspeo da povрати bio je pokvareni ručni sat i ime čoveka koji je ubio mog oca u jamama zamka Monžuik. Zvao se Fumero, Havijer Fumero. Rekoše nam da je ta individua, a nije bio jedini, počela kao revolveraš na plati kod FAI¹ i da je flertovala s anarhistima, komunistima i fašistima, varajući ih sve, prodajući svoje usluge onom ko da najviše, i da je, nakon pada Barselone, prešao na pobedničku stranu i ušao u policiju. Danas je

¹ FAI (Federación Anarquista Ibérica) – oružana anarhistička organizacija, poznata kao protivnik Frankovog režima, čiji su članovi palili crkve. (Prim. prev.)

on jedan poznati, odlikovani inspektor. Mog se oca ne seća niko. Kao što možeš da zamisliš, moja majka se ugasila za jedva nekoliko meseci. Lekari su rekli da je srce, i ja verujem da su konačno jednom pogodili. Nakon majčine smrti otišla sam da živim s mojim ujakom Gustavom, koji je bio jedini preostali rođak moje majke u Barseloni. Ja sam ga obožavala jer mi je, kad je dolazio da nas poseti, uvek donosio knjige na poklon. On je moja jedina porodica, i moj najbolji prijatelj, sve ove godine. Iako ti izgleda pomalo arogantno, u stvari možeš da ga mažeš na hleb. Svake, baš svake večeri, makar padao od umora, čita mi neko vreme.”

„Ako vi želite, ja bih mogao da vam čitam”, prošaptah revnosta, pokajavši se istog trenutka zbog svoje smelosti, ubeđen da Klari moje društvo samo može da bude dosadno, ako ne i smešno.

„Hvala, Danijele”, dodade ona. „Baš bi me radovalo.”

„Kad god vi želite.”

Klimnu glavom polagano, tražeći me svojim osmehom.

„Nažalost, nisam sačuvala onaj primerak *Crvene kuće*”, reče. „Msje Rokfor je odbio da se rastane od njega. Mogla bih da pokušam da ti pre-pričam sadržaj, ali bilo bi to kao opisivati katedralu govoreći za nju da je gomila kamenja koja se završava jednim šiljkom.”

„Siguran sam da biste vi to ispričali mnogo bolje od toga”, promrmrljah.

Žene imaju nepogrešiv instinkt da znaju kad se neki muškarac zaljubi u njih bezglavo, pogotovo ako je momak o kome je reč budala i maloletnik. Ja sam ispunjavao sve uslove da me Klara Barselo pošalje da šetam, ali više sam voleo da verujem da mi njeno stanje obezbeđuje određeni stepen sigurnosti i da će moj zločin, moja potpuna i patetična odanost jednoj ženi koja je dvostruko starija, pametnija i viša od mene, ostati neotkriven. Pitao sam se šta je to ona mogla da vidi u meni da bi mi ponudila svoje prijateljstvo, ako ne bledi odraz nje same, odjek samoće i gubitka. U mojim dečaćkim snovima uvek ćemo biti dvoje begunaca koji uzjahuju korice knjige, spremni da pobegnu u svetove fikcije i snove iz druge ruke.

Kad se Barselo vratio razvlačeći usne u mačji osmeh, bila su prošla dva sata, koja su meni ličila na dva minuta. Knjižar mi pruži knjigu i namignu mi.

„Pogledaj je dobro, slinavče, jer neću da mi posle dođeš s pričom da sam je zamenio, e?”

„Verujem vam”, prošaptah.

„Hrabra glupost. Poslednjoj žrtvi koja mi je došla s tim (jenki turista, ubeđen da je fabadu² izmislio Hemingvej na San Ferminu) prodao sam *Fuenteovehunu* koju je Lope de Vega³ potpisao hemijskom olovkom, pa ti sad vidi; zato otvori širom oči, jer u ovom poslu s knjigama ne možeš verovati ni indeksu.”

Padala je noć kad smo ponovo izašli na Ulicu Kanuda. Svež povetarac češljao je grad, i Barselo skide ogrtač da ga stavi na Klarina ramena. Nemajući podesniju priliku na vidiku, izustih nemarno da bih, ako im odgovara, mogao da svratim sledećeg dana do njihove kuće da čitam naglas neke glave iz *Senke vetra* Klari. Barselo me pogleda ispod oka i začu se suv grohot na moj račun.

„Dečko, ti si se smotao”, procedi kroz zube, iako je njegov ton odavao odobravanje.

„Dobro, ako vam ne odgovara, možda neki drugi dan ili...”

„To zavisi od Klare”, reče knjižar. „U stanu već imamo sedam mačaka i dva kakadua. Jedna zver manje-više.”

„Čekam te onda sutra oko sedam”, zaključí Klara. „Znaš li adresu?”

5

NEKAD SAM, KAO DEČAK, MOŽDA zato što sam rastao okružen knjigama i knjižarima, odlučio da želim da budem romanopisac i da vodim melodramski život. Poreklo mog snevanja, pored one divne jednostavnosti kojom se sve odlikuje kad imaš pet godina, beše čudesni proizvod zanatstva i preciznosti koji beše izložen u jednoj radnji stilografa u Ulici Anselmo Klave, odmah iza Vojne uprave. Predmet mog obožavanja, jedno raskošno crno pero obrubljeno bog će znati s koliko predivno izvedenih ukrasa i crvenih žigova, dominirao je izlogom kao da se radi o kakvom krunskom dragulju. Vrh pera, čudesan sam za sebe, beše barokna divota

² Fabada – katalonski nacionalni specijalitet s kobasicama i pasuljem. (Prim. prev.)

³ Lope de Vega (Lope Félix de Vega y Carpio, 1562–1635) – jedan od najpoznatijih svet-skih baroknih pisaca uopšte, utemeljitelj tzv. nove komedije. (Prim. prev.)

od srebra, zlata i hiljadu prevoja, koja je bleštala kao aleksandrijski svetonik. Kad bi me otac izvodio u šetnju, ne bih ućutao dok me ne bi odveo da vidim pero. Moj otac je govorio da ono mora da je, u najmanju ruku, pero kakvog imperatora. Ja sam potajno bio ubeđen da se takvom divotom moglo pisati bilo šta, od romana do enciklopedija, i čak pisama čija bi moć svakako prevazilazila svaku ograničenost pošte. U svojoj naivnosti, verovao sam da bi ono što bih ja mogao da napišem tim perom moglo da dopre do svakog kutka, uključujući ono nerazumljivo mesto na koje je moj otac govorio da mi je majka otišla, odakle se nikad neće vratiti.

Jednog dana pade nam na pamet da uđemo u radnju kako bismo pitali za vajno čudo tehnike. Ispostavilo se da je ono bilo kraljica među perima, jedan „monblan majnsterštik” iz numerisane serije, koji je pripadao, bar je tako svečano tvrdio prodavac, ništa manje nego Viktoru Igou. Iz tog zlatnog pera, bili smo obavešteni, istekao je rukopis *Jadnika*.

„Isto kao što katalonski Viši izvire iz izvora u Kaldasu”, posvedoči prodavac.

Kako nam je rekao, nabavio ga je lično od nekog kolekcionara koji je došao iz Pariza i proverio autentičnost komada.

„A koja je cena ovog vrela čuda, ako smem da pitam?”, istraživao je moj otac.

Sam pomen cifre uklonio mu je boju sa lica, ali ja sam već bio zaljubljen do ušiju. Prodavac, smatrajući valjda da smo profesori fizike, nastavi da nam uvaljuje nerazumljivi galimatijas o legurama plemenitih metala, emajlima s Dalekog istoka i jednoj revolucionarnoj teoriji o štapovima i spojenim sudovima, sve deo neznane tevtonske nauke koja je podupirala uzvišeni obris onog predvodnika u grafičkoj tehnologiji. U njegovu odbranu moram kazati da nas je, uprkos tome što mora da smo izgledali kao protuve, prodavac pustio da pipkamo pero do mile volje, napunio ga je mastilom za nas i dao mi pergament da mogu zabeležiti svoje ime i tako otpočeti svoju književnu karijeru idući stopama Viktora Igoa. Kasnije, nakon što ga je obrisao krpom kako bi mu ponovo izmamio sjaj, vratio ga je na njegov počasni tron.

„Možda neki drugi dan”, promrmlja moj otac.

Kad smo izašli na ulicu, reče mi blagim glasom da ne možemo sebi priuštiti pero zbog njegove cene. Knjižara je davala taman koliko za naše

izdržavanje i da me pošalje u dobru školu. „Monblan” pero velikog Viktora Igoa moraće da sačeka. Ja ne rekoah ništa, ali moj otac mora da je pročitao razočarenje na mom licu.

„Ovako ćemo”, predloži. „Kad već budeš dorastao da počneš da pišeš, vratićemo se i kupiti ga.”

„A ako ga kupe pre toga?”

„Ovo neće niko kupiti, veruj mi. A ako ga kupe, pitaćemo don Federika da nam napravi jedno, taj čovek ima ruke od zlata.”

Don Federiko je bio časovničar iz našeg kraja, povremena mušterija u knjižari i verovatno najobrazovaniji i najuljudniji čovek na celoj zapadnoj hemisferi. Njegova reputacija čoveka zlatnih ruku protezala se od Ribere do pijace Nino. Pratio ga je još jedan glas, manje pristojnog karaktera, koji se ticao njegove erotske naklonosti ka mišićavim mladićima iz najmuževnijeg lumpenproletarijata i izvesne sklonosti da se oblači kao Estreljita Kastro, zvezda mjuzikla.

„A ako don Federiko ne uspe da izvede to s perom?”, raspitah se s božanskom naivnošću.

Moj otac izvi obrvu, strepeći možda da su one ružne glasine iskvarile moju nevinost.

„Don Federiko o svemu što je nemačko zna dovoljno, i u stanju je da napravi „folksvagen”, ako treba. Sem toga, valjalo bi proveriti da li su u doba Viktora Igoa već postojala pera. Svet je pun dripaca.”

Mene je istoričarski skepticizam mog oca ostavljao ravnodušnim. Ja sam verovao u legendu bez ostatka, iako se nisam mrštio na to da mi don Federiko napravi zamenu. Biće dana da dostignem Viktora Igoa. Za moju utehu, i baš kao što je predvideo moj otac, pero „monblan” ostalo je godinama u onom izlogu, koji smo religiozno posećivali svake subote ujutro.

„Još je tamo”, rekao bih ja, zadivljen.

„Čeka te”, rekao bi moj otac. „Zna da će jednog dana biti tvoje i da ćeš napisati remek-delo njime.”

„Ja želim da napišem pismo. Mami. Da se ne oseća usamljeno.”

Otac me osmotri ne trepćući.

„Tvoja majka nije sama, Danijele. S Bogom je. I s nama, iako ne možemo da je vidimo.”

Tu istu teoriju izložio mi je u školi otac Visente, jedan jezuita veteran kome je polazilo za rukom da objasni sve misterije univerzuma – od gramofona do bolova u kutnjaku – citirajući Jevanđelje po Svetom Mateji, ali iz usta mog oca zvučala je tako da u nju ne bi poverovalo ni kamenje.

„A zašto je Bogu potrebna?”

„Ne znam. Ako ga nekad budemo videli, pitaćemo ga.”

S vremenom sam odbacio ideju o pismu i pretpostavio da bi, ako smo već uhvatili zalet, bilo praktičnije početi remek-delom. U nedostatku pera, moj mi je otac pozajmio olovku „štedler”, broj dva, kojom sam piskarao u jednu svesku. Moja priča, slučajno, vrtela se oko jednog predivnog stilografa, zapanjujuće sličnog onom u radnji, a koji je, sem toga, bio začaran. Konkretno, pero beše obuzeto namučenom dušom jednog romanopisca koji je umro od gladi i hladnoće, i koji je bio njegov vlasnik. Pošto je palo u ruke nekom šegrtu, pero je nastojalo da uobliči na papiru delo koje autor nije mogao da završi za života. Ne sećam se odakle sam je prepisao niti odakle je došla, ali je sigurno da nikad više nisam imao sličnu ideju. Moji pokušaji da je uobličim na papiru, s druge strane, behu katastrofalni. Anemija invencije mučila je moju sintaksu, a moja metaforična kruženja podsećala su me na oglase za penušave kupke za stopala, koje sam običavao da čitam na tramvajskim stanicama. Ja sam krivio olovku i žudeo za perom koje će me svakako pretvoriti u maestra. Otac je pratio moje problematično napredovanje s mešavinom ponosa i zabrinutosti.

„Kako tvoja priča, Danijele?”

„Ne znam. Pretpostavljam da bi, kad bih imao pero, sve bilo drugačije.”

Prema mišljenju mog oca, to je bilo rezonovanje kakvo je moglo pasti na pamet samo jednom literati u povelju.

„Ti samo udri, jer pre nego što završiš svoje prvo delo, ja ti ga kupujem.”

„Obećavaš?”

Uvek je odgovarao osmehom. Na očevu sreću, moje literarne aspiracije ubrzo su se raspršile, prebacivši se na teren govorništva. Tome je doprinelo otkriće mehaničkih igračaka i svakakvih limenih skalamerija koje su se mogle pronaći na pijaci Los Enkantes po cenama usklađenijim s našom porodičnom ekonomijom. Dečja privrženost je neverna i kapriciozna ljubavnica, i uskoro sam imao oči samo za slagalice i brodove na navijanje. Nisam više pitao oca da me vodi da posetim pero Viktora Igoa, a on ga

više nije pomenuo. Taj svet kao da je iščezao za mene, ali dugo je slika koju sam imao o svom ocu, i koju sam do danas sačuvao, bila slika tog mršavog čoveka obučenog u staro odelo koje mu beše veliko i sa starinskim šeširom koji je kupio u Ulici Kondal za sedam pezeta, čoveka koji nije sebi mogao dozvoliti da pokloni svom sinu jedno vajno pero koje nije služilo ničemu, ali koje kao da je značilo sve. Te noći, po mom povratku iz „Atenea”, nadoh ga kako me čeka u trpezariji, s onim uobičajenim izrazom poraza i čežnje.

„Već sam mislio da si se negde izgubio”, reče. „Zvao je Tomas Agilar. Kaže da ste imali dogovor. Zaboravio si?”

„Barselo, dosadan je kao pijavica”, rekoh ja, klimajući glavom. „Više nisam znao kako da ga skinem s vrata.”

„Dobar čovek, ali malo naporan. Sigurno si gladan. Merseditas nam je donela nešto supe koju je napravila za svoju majku. Ta devojka je zlata vredna.”

Sedosmo za sto da degustiramo milostinju što nam donese Merseditas, kći komšinice s trećeg, za koju su svi mislili da je na dobrom putu da postane monahinja i svetica, ali koju sam ja video više od nekoliko puta kako guši poljupcima nekog mornara spretnih ruku, koji ju je ponekad pratio do trema.

„Večeras izgledaš zamišljen”, reče moj otac, pokušavajući da zapodene razgovor.

„Biće da je od vlage, ona širi mozak. Tako kaže Barselo.”

„Biće da je od još nečega. Brine li te šta, Danijele?”

„Ne. Samo sam razmišljao.”

„O čemu?”

„O ratu.”

Moj otac turobno klimnu glavom i nastavi da ćutke srče supu. Bio je rezervisan čovek, i mada je živeo u prošlosti, skoro je nikad nije pominjao. Ja sam rastao u ubeđenju da je ono polagano proticanje vremena posle rata, svet tišine, bede i skrivenih ozlojeđenosti, isto tako normalna stvar kao i voda iz česme, i da je ona nema tuga koja je krvarila po zidovima ranjenog grada pravo lice njegove duše. Jedna od zamki detinjstva jeste što nije neophodno shvatiti nešto da bi se to osetilo. Ali kad je razum sposoban da shvati ono što se desilo, rane na srcu već su previše duboke. Te noći s početka leta, koračajući kroz taj tamni i izdajnički sumrak Barselone,

nisam uspevao da izbrišem iz svojih misli Klarinu priču o nestanku njenog oca. U mom svetu smrt beše bezimena i neshvatljiva ruka, trgovački putnik koji odnosi majke, prosjake ili devedesetogodišnje susede kao da je reč o nekoj lutriji iz pakla. Ideja da smrt može da korača kraj mene, s ljudskim likom i srcem otrovanim mržnjom, noseći uniformu ili kaput, da stane u red ispred bioskopa, smeje se u barovima ili izvodi decu u šetnju u park Sijudadela ujutru, a da uveče učini da neko nestane u podzemnim tamnicama zamka Monžuik, ili u nekoj masovnoj grobnici bez imena i ceremonije, nije mi ulazila u glavu. Mozgajući o tome, pade mi na pamet da možda taj univerzum od kartona, za koji sam ja cenio da je dobar, nije bio ništa drugo do kulisa. Kao što su španski vozovi stizali kad ih vidiš da stižu, tih ukradenih godina nikada nisi znao kada će doći kraj detinjstva.

Podelismo ostatke one supe s hlebom, okruženi lepljivim mrmljanjem radijskih serijala, koji su se provlačili kroz otvorene prozore na trg ispred crkve.

„Pa, kako je danas prošlo s don Gustavom?”

„Upoznao sam njegovu nećaku, Klaru.”

„Onu slepu? Kažu da je lepotica.”

„Ne znam. Ja takve stvari ne primećujem.”

„I bolje što je tako.”

„Rekao sam im da ću možda svratiti sutra do njih, kad izađem iz škole, da čitam malo sirotici jer je veoma usamljena. Ako mi ti dozvoliš.”

Otac me pažljivo osmotri ispod oka, kao da se pita da li je on prerano ostario ili ja rastem prebrzo. Odlučih da promenim temu, i jedino što sam mogao da smislim bilo je ono što mi je izjedalo utrobu.

„Da li je istina da su tokom rata odvodili ljude u zamak Monžuik i da ih niko više nikad ne bi video?”

Moj otac počisti kašiku supe ne reagujući i pogleda me brižljivo dok mu je kratak osmeh klizio s usana.

„Ko ti je to rekao? Barselo?”

„Ne. Tomas Agilar, on ponekad priča priče u školi.”

Moj otac klimnu glavom polako.

„U ratnim vremenima dešavaju se stvari koje je veoma teško objasniti, Danijele. Mnogo puta ni ja ne znam šta zaista znače. Ponekad je najbolje ne čačkati po tome.”

Uzdahnu i bezvoljno srknu supu. Ja sam ga posmatrao, nem.

„Pre nego što je umrla, tvoja majka me je naterala da joj obećam da ti nikad neću pričati o ratu, da neću dozvoliti da se sećaš ičega što se dogodilo.”

Nisam znao šta da odgovorim. Moj otac skrenu pogled, kao da traži nešto u vazduhu. Poglede ili tišine, ili možda moju majku, da potkrepi njegove reči.

„Ponekad mislim da sam pogrešio što sam joj udovoljio. Ne znam.”

„Isto bi bilo, tata...”

„Ne, ne bi bilo isto, Danijele. Ništa nije isto posle rata. I da, tačno je da je bilo mnogo ljudi koji su ušli u taj zamak i nisu nikad izašli.”

Naši se pogledi susretoše nakratko. Ubrzo potom, moj otac ustade i skloni se u svoju sobu, povređen tišinom. Sklonih tanjire i stavih ih u malenu mermernu sudoperu u kuhinji da ih operem. Vrativši se u salon, ugasih svetlo i sedoh u očevu staru fotelju. Dah ulice čarlijao je u zavesama. Nije mi se spavalo, a nisam ni pokušavao da zaspim. Pridoh balkonu i naginjah se dok nisam ugledao magličasti odsjaj koji su prolivale svetiljke na Puerta del Anhelu. Figura se ocrtavala na isečku senke koji se pružao po kaldrmi, nepokretna. Slabo bakarno žmirkanje žara cigarete oslikavalo se u njenim očima. Bila je obučena u nešto tamno, s jednom rukom uro-njenom u džep sakoa i drugom koja prati cigaretu što plete paukovu mrežu od plavog dima oko njenog profila. Gledala me je u tišini, lica zaklonjenog u kontrasetlu uličnih svetiljki. Ostade tako skoro ceo minut, pušeći žudno, pogleda uprtog u moj. Kasnije, kad se začu ponoćna zvonjava na katedrali, figura lagano klimnu glavom, uputi mi pozdrav iza koga sam naslutio osmeh koji nisam mogao da vidim. Htedoh da uzvratim, ali ostadoh nepomičan. Figura se okrenu i videh kako se udaljava malo šepajući. Neke druge noći jedva da bih primetio prisustvo tog čudnog stranca, ali čim sam ga u izmaglici izgubio iz vida, osetih neki hladan znoj na čelu i ponestade mi vazduha. Pročitao sam istovetan opis te scene u *Senci vetra*. U priči, glavni se junak pomaljao svake noći u ponoć na balkonu i otkrivao da ga neki čudni stranac posmatra iz senke, pušeći žudno. Njegovo je lice uvek ostajalo zaklonjeno senkom i samo su se njegove oči naslućivale

u noći, goreći kao žeravice. Stranac je stajao tamo, s desnom rukom uro-njenom u džep crnog sakoa, da bi se zatim udaljio, šepajući. U sceni kojoj sam ja upravo prisustvovao, onaj stranac mogao je biti bilo koji noćobdija, figura bez lica i identiteta. U Karašovom romanu, taj stranac beše đavo.

6

GUSTI SAN ZABORAVA I IZGLEDI da ću tog popodneva ponovo videti Klaru ubediše me da priviđenje nije bilo ništa više do slučajnost. Možda je taj neočekivani naboj grozničave imaginacije bio tek vesnik obećanog i pri-željkivanog rasta, koji će, kako su govorile sve susetke iz ulaza, od mene napraviti čoveka ako ne visokog, ono bar vižljastog. Tačno u sedam, odeven u svoju najbolju odeću i mirišući na kolonjsku vodu „varon dandi”, koju sam pozajmio od oca, nacrtah se pred stanom don Gustava Barseloa, spre-man da stupim na scenu kao čitač po kućama i salonski balavac. Knjižar i njegova nećaka delili su jedan dvorski stan na Trgu Real. Uniformisana služavka, s kapicom i neodređenim izrazom legionara, otvori mi vrata s teatralnim naklonom.

„Vi mora da ste gospodičić Danijel”, reče. „Ja sam Bernarda, vama na usluzi.”

Bernarda je prenatlažavala ceremonijalni ton, koji nije mogao sakriti naglasak iz Kaseresa, tvrd da tvrdi ne može biti. Stan, koji beše na prvom spratu, pružao se celom njegovom površinom i njegovi staklom natkriveni prolazi, saloni i hodnici formirali su krug, pa su meni, sviklom na skromni porodični stan u Ulici Santa Ana, sličili na minijaturu Eskorijala⁴. Videlo se da don Gustavo, osim knjiga, inkunabula i svakakvih tajanstvenih bibliografija, skuplja kipove, slike i triptihe, da ne pričam o obilju flore i faune. Išao sam za Bernardom kroz jedan staklom natkriven prolaz krcat lišćem i tropskim primercima, koji su činili pravi staklenik. Staklo iznad prolaza prosejvalo je nekakvu svetlost zlaćanu od prašine i pare. Dah klavira plovio je po vazduhu, beživotan, vukući zalutale note. Bernarda je sebi

⁴ Eskorijal (El Escorial) – dvorac koji je Felipe II sagradio blizu Madrida u XVI veku, danas poznat po mauzoleju, muzeju i biblioteci. (Prim. prev.)

